

Kryminalistyka

Zarys wykładu

Tadeusz Hanausek

6. wydanie
zaktualizował
Maciej Szostak

Oficyna

a Wolters Kluwer business

seria akademicka

SPIS TREŚCI

Wstęp	9
Przedmowa do wydania V	11
Przedmowa do wydania VI	12
Rozdział pierwszy	
Narodziny i rozwój kryminalistyki	13
Rozdział drugi	
Określenie nauki kryminalistyki	20
1. Definicja kryminalistyki	20
2. Etiologia przestępczości i zjawisk ze sfery patologii życia społecznego	21
3. Symptomatologia przestępczości i zjawisk ze sfery patologii życia społecznego	23
4. Wiktymologia	27
5. Zjawiska ze sfery patologii życia społecznego	28
Rozdział trzeci	
Determinanty i elementy składowe kryminalistyki	32
1. Funkcje kryminalistyki	32
2. Działy kryminalistyki	36
3. Zastosowania nauki kryminalistyki	36
Rozdział czwarty	
Terminologia w nauce kryminalistyki	38
Rozdział piąty	
Naczelne zasady kryminalistyki	44
Rozdział szósty	
Realizacja funkcji kryminalistyki	53
1. Realizacja funkcji rozpoznawczej	53
2. Realizacja funkcji wykrywczej	55
3. Realizacja funkcji dowodowej	60
4. Realizacja funkcji zapobiegawczej	61
Rozdział siódmy	
Informacje i ich źródła	63

Rozdział ósmy	
Źródła pierwszych informacji	67
1. Źródła zewnętrzne.....	67
2. Źródła wewnętrzne, czyli tzw. własne.....	71
Rozdział dziewiąty	
Ślady kryminalistyczne	76
Rozdział dziesiąty	
Wersja kryminalistyczna	79
Rozdział jedenasty	
Czynności na miejscu zdarzenia	83
1. Oględziny miejsca.....	84
2. Penetracja miejsca zdarzenia.....	88
3. Przeszukanie miejsca.....	88
4. Eksperyment kryminalistyczny.....	89
5. Wizja lokalna.....	92
6. Okazanie miejsca.....	92
7. Wskazanie miejsca.....	93
8. Przesłuchanie na miejscu.....	93
9. Oględziny zwłok na miejscu zdarzenia.....	94
Rozdział dwunasty	
Przeszukanie	98
1. Uwagi ogólne.....	98
2. Taktyka przeszukania pomieszczenia.....	99
3. Wyniki przeszukania.....	105
4. Dokumentacja przeszukania.....	106
5. Przeszukanie osoby.....	106
Rozdział trzynasty	
Oględziny osoby i rzeczy	110
1. Wstęp.....	110
2. Oględziny osoby.....	110
3. Oględziny rzeczy.....	111
Rozdział czternasty	
Czynności operacyjno-rozpoznawcze	112
1. Uwagi ogólne.....	112
2. Metody operacyjne.....	113
3. Formy proste.....	114
4. Formy złożone.....	116
Rozdział piętnasty	
Uniwersalne metody techniczne	129
Rozdział szesnasty	
Wybrane środki pomocnicze	134

Rozdział siedemnasty	
Ekspertyza i biegli	139
Rozdział osiemnasty	
Podstawowe badania techniczne w kryminalistyce	143
1. Daktyloskopia	143
2. Mechanoskopia	146
3. Badania broni palnej i śladów jej użycia	148
4. Badania pisma	151
5. Badania śladów stóp i pojazdów (traseologia)	154
6. Badania mikrośladów	155
7. Nowe badania: fonoskopia, osmologia, termowizja i inne	156
8. Niektóre badania z pogranicza techniki kryminalistycznej	161
Rozdział dziewiętnasty	
Pościg i zasadzka	164
Rozdział dwudziesty	
Wybrane zagadnienia psychologii zeznań i wyjaśnień	167
1. Zagadnienia terminologii	167
2. Ewolucja oceny znaczenia osobowych źródeł dowodowych	167
3. Niektóre podstawowe pojęcia z zakresu wiedzy o psychice człowieka	168
4. Proces formowania się zeznań, wyjaśnień i innych przekazów informacji	170
5. Wykrywanie osobowych źródeł informacyjnych	174
Rozdział dwudziesty pierwszy	
Taktyka przesłuchania świadka	175
1. Problem klasyfikacji świadków	175
2. Cel przesłuchania świadka	176
3. Przygotowanie przesłuchania	177
4. Etapy przesłuchania	178
5. Zasady taktyki przesłuchania świadka	181
6. Przesłuchanie nieletniego	183
7. Przesłuchanie osób w wieku podeszłym	186
8. Przesłuchanie osób ciężko chorych i umierających	188
9. Przesłuchanie osób doznających zaburzeń psychicznych	189
10. Problematyka oceny zeznań	190
Rozdział dwudziesty drugi	
Taktyka przesłuchania podejrzanego	193
1. Uwagi ogólne	193
2. Prawa i obowiązki podejrzanego	193
3. Motywacja w wyjaśnieniach podejrzanego	196
4. Cele przesłuchania podejrzanego	198
5. Problem przyznania się podejrzanego	199
6. Niektóre aspekty taktyki podejrzanego	200
7. Taktyczne dyrektywy przesłuchania podejrzanego	200
8. Taktyczne metody przesłuchania podejrzanego	201

Rozdział dwudziesty trzeci	
Okazanie i konfrontacja	206
1. Uwagi wstępne.....	206
2. Okazanie.....	206
3. Konfrontacja.....	213
Rozdział dwudziesty czwarty	
Fizjodetekcja, hipnoza, narkoanaliza	215
1. Uwagi wstępne.....	215
2. Poligraf, PSE.....	216
3. Termowizja w fizjodetekcji.....	217
4. Hipnoza.....	218
5. Narkoanaliza.....	219
Rozdział dwudziesty piąty	
Rejestracja kryminalna	220
Rozdział dwudziesty szósty	
Dokumentacja czynności Kryminalistycznych	222
Rozdział dwudziesty siódmy	
Błędy w kryminalistyce	225
Rozdział dwudziesty ósmy	
Dzisiejsza policja w świecie	230
Rozdział dwudziesty dziewiąty	
Przyszłość kryminalistyki	234
Wykaz literatury	237

NARODZINY I ROZWÓJ KRYMINALISTYKI

Określenie czasu powstania kryminalistyki jest uzależnione od pojmowania słowa „kryminalistyka”. Słowo to bowiem bywa używane w dwóch, w gruncie rzeczy bardzo różnych znaczeniach. W znaczeniu pierwszym odnosi się ono do wszelkiej działalności ukierunkowanej na zwalczanie przestępczości. Do takiej działalności należy zarówno praca organów ścigania, jak i badania prowadzone przez wiele nauk, a zwłaszcza przez medycynę sądową. W tym znaczeniu mówi się niekiedy, że np. kryminalistyka światowa czy historia kryminalistyki nie zna jakichś sytuacji, z reguły przestępstw. W takim, bardzo szerokim rozumieniu słowa „kryminalistyka” – można powiedzieć, że kryminalistyka istniała od chwili, w której w społeczeństwie podjęto pierwsze zorganizowane działania ukierunkowane na walkę z przestępczością, a w szczególności na wykrywanie sprawców przestępstw oraz udowadnianie im winy.

Określenie to jednak wydaje się zbyt szerokie i mało precyzyjne. Dlatego współcześnie coraz częściej termin „kryminalistyka” jest pojmowany w innym znaczeniu, a mianowicie – odnosi się go do jednej z dyscyplin naukowych. W tym zatem współczesnym i stosunkowo precyzyjnym pojmowaniu tego terminu oznacza on naukę, a więc pewien zwarty system stale rozwijanej uogólnionej wiedzy, stosujący wyspecjalizowane metody poznania, oraz którego twierdzenia i relacje zachodzące pomiędzy twierdzeniami podlegają procesom stałej weryfikacji.

Jako dyscyplina naukowa kryminalistyka powstała w relacji do innych dziedzin nauk prawnych stosunkowo niedawno, bo dopiero w XIX wieku, zaś swój pełny rozwój i miejsce w programach nauczania wyższych uczelni uzyskała w wieku XX.

Sprawa powstania jakiejś dyscypliny naukowej nigdy nie jest problemem, który można określić z dokładnością dni czy nawet miesięcy, albowiem każda nauka rodzi się powoli, powstaje z różnych elementów i podzespołów, by w końcu została uznana za pełny, zwarty i jednolity system. Tak też było z powstaniem nauki kryminalistyki. Wiele stosowanych nawet po dzień dzisiejszy metod i środków identyfikacji było stosowanych przez medyków sądowych już w pierwszej dekadzie XIX wieku, aczkolwiek np. na Uniwersytecie Jagiellońskim spotykamy się z pierwszymi wykładami „jak zabójstwa dochodzić, obwinionych przekonać, niewinnych oswobodzić (...)” już w sprawozdaniu

dla Dziekana Wydziału Lekarskiego w roku akademickim 1786/87 (Jakliński, Marek). Ponieważ wiele takich metod było stosunkowo wcześniej stosowanych przez medyków, to wielu kryminalistów uważa medycynę sądową za „matkę kryminalistyki”. Jednakże o powstaniu kryminalistyki, jako w pełni samodzielnej, niezależnej od innych nauk, można mówić dopiero od ostatniego dziesięciolecia wieku XIX, kiedy to upowszechniono prace trzech ludzi, z których każdego w różnych krajach uważa się za „ojca kryminalistyki”. Pierwszym z nich był Alfons Bertillon, twórca antropometrii kryminalnej i innych technik identyfikacyjnych (zmarł w roku 1914). Drugim pionierem kryminalistyki był Franciszek Galton (1822–1911), twórca nowoczesnego systemu identyfikacji daktyloskopijnej, autor fundamentalnej pracy na ten temat (*Finger Prints* – 1892). Trzecim człowiekiem uważanym za ojca kryminalistyki był Hans Gross (1847–1915), austriacki sędzia śledczy, późniejszy profesor uniwersytetów w Grazu i Pradze, autor książki uznawanej po dzień dzisiejszy za podstawowe dzieło z zakresu kryminalistyki (*Handbuch für Untersuchungsrichter als System der Kriminalistik* – czyli *Podręcznik sędziego śledczego jako system kryminalistyki*, wyd. I – 1893 r.). Każdy z tych ludzi ma ogromny wkład w powstanie i w rozwój nauki kryminalistyki.

Powstanie kryminalistyki na przełomie wieku XIX i XX było konsekwencją zjawisk społecznych narastających w ciągu XIX wieku, a także niezwykle burzliwego rozwoju nauki, a zwłaszcza nauk przyrodniczych i technicznych. Nie bez znaczenia były tu też przemiany w ówczesnych kodyfikacjach prawnych w Europie, które ostatecznie eliminowały tortury w procesie karnym i wprowadzały szeroką ochronę praw jednostki w tym procesie. Przemiany społeczne w owym czasie wyrażały się przede wszystkim w powstawaniu nowoczesnych ośrodków przemysłowych, co powodowało rozwój miast, a także wywołało wielką falę migracji ze wsi do miast. Prócz niewątpliwych dodatnich następstw związanych z powstawaniem nowoczesnych społeczeństw, przemiany te miały także i swoje negatywne konsekwencje. Pierwszą z takich konsekwencji było narastanie anonimowości życia ludzi i ich alienacji społecznej. Oba te zjawiska przyczyniają się zaś do wzrostu przestępczości, bowiem w razie ich wystąpienia słabnie kontrola społeczna środowiska. W takich sytuacjach narasta frustracja i poczucie zagubienia się człowieka w nowym, nieznanym mu świecie. Drugą, nie mniej przyczyniającą się do narastania przestępczości konsekwencją, były pierwsze załamania się nowego systemu w postaci powtarzających się fal kryzysów gospodarczych powodujących bezrobocie, co często łączyło się ze wzrostem bezdomności. Konsekwencja trzecia, lawinowo wręcz narastających przemian społecznych, polegała na tym, że tempo tych przemian oraz szybkość zmian cywilizacyjnych przekroczyły możliwości adaptowania się do tych zmian tempa rozwoju biologicznego człowieka, a także właśnie niedostosowanie rozwoju człowieka do otaczających go warunków jego bytu bywa źródłem napięć, stresów i frustracji. Napięcia psychiczne, stresy i frustracje nader często tworzą zaś biologiczny układ kryminogenny. Wszystkie te czynniki sprawiły, że w owym czasie przestępczość wzrastała z każdym miesiącem do rozmiarów dotychczas niespotykanych.

Ówczesne organy ścigania były wobec tego ogromnego wzrostu przestępczości bezradne. Od wieków organy te były przyzwyczajone do stosowania tortur w postępowaniu, przez co stosunkowo łatwo uzyskiwały efekty w postaci przyznania się człowieka do zarzucanego mu czynu, bez względu na to, czy przyznanie to miało pokrycie w rzeczywistości. Pod wpływem prac myślicieli wieku XVIII, z końcem tego wieku (w Polsce w roku 1776) i w pierwszej połowie wieku XIX ustawodawstwa europejskie wprowadziły bezwzględny zakaz stosowania tortur w procesie karnym. W tej sytuacji ówczesne organy ścigania, pozbawione uważanych przez nie za najskuteczniejsze środków, nie kryły nawet swej bezradności. Przestępczość więc z każdym miesiącem narastała, powodując powstanie groźnego kryzysu na odcinku bezpieczeństwa społecznego. Palącą koniecznością stało się znalezienie nowych, nowoczesnych środków zwalczania tej przestępczości.

Należy zaś pamiętać, że wiek XIX, wiek pary i elektryczności, był okresem, w którym społeczeństwo, może po raz pierwszy w tak masowej skali, przekonało się o przydatności nauki dla potrzeb dnia powszedniego. Przydatność tę widziano na każdym kroku: świeciła się żarówka, kursowały pierwsze pociągi, pojawiły się pierwsze samochody, przekazywano telegrafem wiadomości. Nic więc dziwnego, że widząc tak wielką przydatność nauki dla codziennego życia społecznego, ówczesne społeczeństwo oczekiwało pomocy właśnie z tej strony, ze strony nauki. Przypomnieć zaś trzeba, że w owym czasie niezwykle dynamicznie rozwijały się przede wszystkim nauki przyrodnicze i techniczne. Dlatego też właśnie ze strony tych nauk przyszła pierwsza pomoc w walce z narastającą przestępczością. To właśnie te nauki dostarczyły nowoczesnej metodyki wykrywania, badania i wykorzystywania dowodu rzeczowego. Dostarczyły niezawodnych metod identyfikacji człowieka, nowoczesnej klasyfikacji i rejestracji daktyloskopijnej, metodyki badania miejsca zdarzenia, pracy z dowodem rzeczowym. Łatwo więc zauważyć, że powstająca wówczas nauka kryminalistyki rodziła się w sferze technicznej, nastawionej przede wszystkim na badanie śladów i dowodów rzeczowych. Z tego powodu ówczesni twórcy kryminalistyki utrzymywali, że jest to nauka „o realiach prawa karnego” (Gross) lub „studium techniki przestępstwa” (Locard). Nic więc dziwnego, że wiele osób, nieśledzących dalszego rozwoju kryminalistyki, do dnia dzisiejszego tak pojmuje kryminalistykę, to znaczy jako naukę zajmującą się wyłącznie śladami i dowodami rzeczowymi.

W pierwszych latach XX wieku kryminalistyka zaczęła oddawać organom ścigania ogromne usługi. Po raz pierwszy od lat przestępcy poczuli się bezradni, gdyż dzięki metodyce kryminalistycznej zaczęto wykrywać sprawców przestępstw dotychczas uznawanych za niemożliwe do wyjaśnienia. W znaczącym stopniu zahamowano wzrost przestępczości. Ten stan rzeczy trwał jednak stosunkowo krótko, bo już po kilku latach stwierdzono, że przestępczość zamiast niknąć, wzrasta i to poważnie, zwłaszcza po pierwszej wojnie światowej. Wzrost ten był związany ze zmianą metod działania sprawców przestępstw. Początkowo próbowali oni nadążyć za stale rozwijającą się techniką zwłaszcza na odcinku ochrony mienia. Świadczą o tym niekiedy